

АНДРІЄВСЬКА В. В.

Київський національний лінгвістичний університет

**ДЕГРАДАЦІЯ КОМУНІКАЦІЇ У ФРАНКОМОВНОМУ
ДРАМАТУРГІЧНОМУ ДИСКУРСІ АБСУРДИЗМУ
(на прикладі п'єси Е. Йонеско “La Cantatrice chauve”)**

Статтю присвячено дослідженню франкомовного драматургічного дискурсу абсурдизму, а саме деградації комунікації у ньому. У п'єсах французької драматургії абсурдизму комунікативний акт набуває формального вигляду, висловлювання та слова втрачають зміст, зберігаючи лише форму, а розмови персонажів позбавлені ознак людського спілкування.

Ключові слова: франкомовний драматургічний дискурс абсурдизму, комунікація, деградація, прагматика, діалог.

Статья посвящена исследованию франкоязычного драматургического дискурса абсурдизма, а именно деградации коммуникации в нём. В пьесах французской драматургии абсурдизма коммуникативный акт принимает формальный вид, высказывания и слова теряют значение, соблюдая только форму, а разговоры персонажей лишены признаков человеческого общения.

Ключевые слова: франкоязычный драматургический дискурс абсурдизма, коммуникация, деградация, прагматика, диалог.

The article deals with the investigation of the French dramatic discourse of the absurd, especially of the communication degradation in it. In the French dramaturgies of the absurd a communicative act becomes formal, phrases and words lose their sense, speech of the heroes is deprived of the features of the human communication.

Key words: French dramatic discourse of the absurd, communication, degradation, pragmatics, dialogue.

Актуальність нашої статті визначається загальним спрямуванням сучасного мовознавства на дослідження прагматичного боку мовного знака, а також появою когнітивно-комунікативної парадигми в прагмалінгвістиці, під впливом якої формується новий підхід до дослідження лінгвістичних явищ – когнітивно-прагмалінгвістичний.

Мета – виявити ті типові риси франкомовного драматургічного дискурсу абсурдизму, які б підтверджували факт деградації процесу комунікації у творах франкомовних драматургів-абсурдистів.

Об'єктом дослідження виступає франкомовний драматургічний дискурс абсурдизму.

Предмет – мовленнєві особливості спілкування персонажів п'єс французького театру абсурду, які свідчать про руйнування комунікативного акту між співрозмовниками.

Матеріалом дослідження слугує п'єса Е. Йонеско “La Cantatrice chauve”, головна ідея якої полягає в розкритті факту руйнації міжособистісної інтеракції сучасності.

Наукова новизна полягає у тому, що наша стаття присвячена виявленню комунікативних особливостей франкомовного драматургічного дискурсу абсурдизму як поля реалізації текстового концепту АНТИЛЮДИНА, дослідження якого проводиться вперше.

Постановка загальної проблеми та її зв'язок з науковими завданнями. Загальна проблема нашої розвідки має на меті виявити специфічні риси франкомовного драматургічного дискурсу абсурдизму, які є властивими лише такому типу дискурсу. Особливості мовлення персонажів творів французького антитеатру надають можливість провести цілісне дослідження текстового концепту АНТИЛЮДИНА, враховуючи також і його комунікативно-прагматичну реалізацію.

Постановка завдання. Завдання нашої статті – простежити, яким чином руйнується міжособистісне спілкування персонажів у творах франкомовних драматургів-абсурдистів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У когнітивній прагмалінгвістиці мовленнєві акти вивчаються як комунікативний процес, який бере початок у ментальній сфері мовця, що уможливорює зосередження на розумових і мовленнєвих процесах у їх взаємозв'язку. Комунікативна прагматика акцентує акціональні аспекти мовної комунікації, а когнітивна прагматика наголошує на інтенційних, які визначають акціональні аспекти, їм передуючи [1:2].

Драма як літературний жанр характеризується тим, що зображає дійсність безпосередньо через висловлювання та дію самих персонажів. Саме ці характеристики драми як жанру зумовлюють особливості її логіко-сислової та структурної організації. Саме тому текст французької антидрами є ідеальним прикладом зображення реальної комунікації засобами художньої літератури [2:119].

На комунікативному рівні текстовий концепт АНТИЛЮДИНА віднаходить втілення у специфічному спілкуванні персонажів п'єс французького театру абсурду. Герої французької антидрами демонструють втрату здатності людини до комунікації: вони не чують співрозмовника, не бажають підтримувати розмову, або ж і зовсім від неї відмовляються, роблять часті паузи у мовленні, важко підбирають слова та формулюють висловлювання аж до повної деградації комунікації.

Своєрідність комунікації французьких антигероїв диктує вибір певних мовленнєвих актів, комунікативних стратегій, стилістичних прийомів і синтаксичних фігур. Останні особливо яскраво відображають специфіку діалогічного дискурсу французького театру абсурду.

Франкомовний драматургічний дискурс абсурдизму становить розумово-комунікативну мовленнєву діяльність комунікантів у широкому (ситуативно-комунікативному, соціально-культурному, когнітивно-психологічному) контексті, зафіксованого драматургічним текстом французького абсурдизму і який передбачає наявність специфічних ознак: порушення правил кооперації у комунікації, наявність абсурдних висловлювань, втрату комунікативної цінності, використання паузи [там само:14-15].

Так, однією з провідних особливостей франкомовного драматургічного дискурсу абсурдизму є відображення факту абсолютної деградації процесу комунікації. У творах французького театру абсурду така типова риса віднаходить своє вираження тоді, коли комунікативний акт набуває лише формального вигляду, прикладом чого може слугувати такий фрагмент ілюстративного матеріалу:

M. Smith. – Hm.

Silence.

Mme Smith. – Hm, hm.

Silence.

Mme Martin. – Hm, hm, hm.

Silence.

M. Martin. – Hm, hm, hm, hm.

Silence.

Mme Martin. – Oh, décidément.

Silence.

M. Martin. – Nous sommes tous enrhumés.

Silence.

M. Smith. – Pourtant il ne fait pas froid.

Silence.

Mme Smith. – Il n'y a pas de courant d'air.

Silence.

M. Martin. – Oh non, heureusement (Ionesco, *La Cantatrice chauve*, p. 34).

У такий спосіб франкомовні драматурги-абсурдисти створюють пародію на сучасне спілкування між людьми. Комунікантам усе складніше брати участь у розмові. Комунікація зводиться нанівець. Звуки замінюють фрази, що свідчить про брак комунікативних здібностей у співрозмовників. Герої твору не знаходять ані теми для розмови, ані сенсу взагалі її розпочинати. Паузи після кожної репліки комунікантів цілком

підтверджують вищесказане. Пауза виступає ніби рятувальним човном, можливістю зібратися з думками та промовити хоча б одне зв'язне речення.

Зауважимо, що фраза Пана Мартіна “Oh, décidément”, сказана після звукових реплік комунікантів і представляє згоду з певним твердженням, звучить так, ніби вони справді наділені змістом і він розуміє, про що йшлося раніше. Наступні репліки учасників комунікативного акту демонструють той факт, що комуніканти не знаходять іншої теми для розмови, як застуда та протяги. Проте навіть із цього приводу учасникам діалогу складно щось сказати: їхні репліки лаконічні та виражені простими реченнями, які представляють мовленнєві акти репрезентативи (“Nous sommes tous enrhumés”, “Pourtant il ne fait pas froid”, “Il n’y a pas de courant d’air”), або їхніми еліптичними формами (“Oh non, heureusement”).

За змістом твору Е. Йонеско “La Cantatrice chauve” подружжя Мартінів та Смітів добре знайомі. Однак проілюстрований приклад комунікативного акту свідчить про протилежне. Комуніканти ведуть бесіду так, ніби зустрілися вперше, не мають спільних тем для розмов і рятують ситуацію банальними фразами, а часті паузи під час комунікації – це ті незручні моменти тиші, що виникають у розмові між незнайомими людьми.

У творах франкомовних драматургів-абсурдистів руйнування комунікації проявляється також тоді, коли фрази комунікантів наділені лише формою, проте позбавлені будь-якого змісту.

Так, подружжя Смітів і Мартінів ніби влаштовують змагання, хто знає більше прислів'їв. Їхні репліки не пов'язані одна з одною, проте кожна з них нагадує прислів'я, однак лише за його формою та синтаксичною структурою, а зміст висловлювань позбавлений сенсу і не має жодної прагматичної цінності:

M. Smith. – On marche avec les pieds, mais on se réchauffe à l'électricité ou au charbon.

M. Martin. – Celui qui vend aujourd'hui un boeuf, demain aura un oeuf (Ionesco, La Cantatrice chauve, p. 71).

“Пан Сміт. – Ходять на ногах, а гріються електрикою або вугіллям.

Пан Мартін. – Хто сьогодні купить бика, завтра матиме яйце”.

Ефект створення прислів'я є можливим лише за умови, якщо у фразі поєднано два або більше простих речення. Вони протиставляються за наявності певної спільної ознаки явищ, про які йдеться. Зазвичай, у

реченнях, що зіставляються, простежується використання синтаксичного паралелізму.

У творах франкомовних драматургів-абсурдистів висловлювання мають лише форму прислів'я, проте змістова складова опущена, тому фрази набувають абсурдності і не виправдовують свого призначення.

Так, фраза Пана Сміта утворюється синтаксичною структурою PRpers + V + Prép + N, PRpers + V + Prép + N + Prép + N, а висловлювання Пана Мартіна – PRdém + V + Adv + N, Adv + V + N. Остання схема синтаксичного паралелізму зазнає трансформації: у другій її частині дієслово та прислівник міняються місцями. Щодо семантичного наповнення речень, то воно аж ніяк не відповідає змісту прислів'я, а є абсурдним.

Щоб надати висловлюванням своїх героїв форми приказок, франкомовні драматурги-абсурдисти вдаються до використання гомеотелевту – повторення у словах однакового афіксу, – зберігаючи при цьому синтаксичний паралелізм у структурі двох частин в межах одного речення. Як і у випадку з прислів'ям, сенс в абсурдних приказках відсутній, що підтверджує такий фрагмент діалогу франкомовного драматургічного дискурсу:

Mme Martin. – J'aime mieux un oiseau dans un champ qu'une chaussette dans une brouette.

M. Smith. – Plutôt un filet dans un chalet, que du lait dans un palais.

M. Martin. – La maison d'un Anglais est son vrai palais (Ionesco, *La Cantatrice chauve*, p. 73).

Вийняток становить лише остання фраза, яка не містить синтаксичного паралелізму, є простим реченням з використанням повтору двох афіксів і швидше нагадує скоромовку.

Синтаксично фрази будуються за схемами, в яких очевидним є використання синтаксичного паралелізму:

1. PRpers + Adj + N + Prép(dans) + N + Conj + N + Prép(dans) + N;
2. Adv + N + Prép(dans) + N + Conj + N + Prép(dans) + N.

У приказці Пані Мартін у словах “une chaussette” та “une brouette” використано повтор суфікса -ette, у фразі Пана Сміта дві лексеми речення містять спільний афікс -et, а інші дві – -ait, проте мають однакове звучання. А висловлювання Пана Мартіна містить повтор двох афіксів: -on і -ais. Лише на фонетичному рівні проаналізовані висловлювання можуть справляти враження приказок, бо сенс у них відсутній.

Втрата людиною комунікативної навички може проявлятися тоді, коли лише усі учасники діалогу разом можуть утворити хоча б якусь фразу, вдалим доказом чого може слугувати наступний приклад ілюстративного матеріалу:

M. Smith. – C'est!

Mme Martin. – Pas!

M. Martin. – Par!

Mme Smith. – Là!

M. Smith. – C'est!

Mme Martin. – Par!

M. Martin. – I!

Mme Smith. – Ci! (Ionesco, *La Cantatrice chauve*, p. 79-80)

Комунікативний акт демонструє той факт, що жоден із учасників діалогу не є у змозі створити повноцінне висловлювання. Кожен із комунікантів промовляє або частину фрази, або навіть, як у випадку з Паном Мартіном і Пані Сміт, один склад слова.

Урешті-решт персонажі п'єси Е. Йонеско промовляють цілу фразу, проте хором:

Tous ensemble. – C'est par là, c'est pas ici, c'est par là, c'est pas ici, c'est par là, c'est pas ici, c'est par là, c'est pas ici, c'est par là, c'est pas ici, c'est par là, c'est pas ici, c'est par là, c'est pas ici, c'est par là, c'est pas ici (Ionesco, *La Cantatrice chauve*, p. 80).

Наступний приклад мовленнєвого акту персонажів п'єси “*La Cantatrice chauve*”, демонструє явище, яке ми визначаємо як антикомунікацію:

M. Smith. – Kakatoes, kakatoes, kakatoes, kakatoes, kakatoes, kakatoes, kakatoes, kakatoes, kakatoes, kakatoes.

Mme Smith. – Quelle cascade, quelle cascade, quelle cascade, quelle cascade, quelle cascade, quelle cascade, quelle cascade, quelle cascade, quelle cascade, quelle cascade.

M. Martin. – Quelle cascade de cascades, quelle cascade de cascades, quelle cascade de cascades, quelle cascade de cascades, quelle cascade de cascades, quelle cascade de cascades, quelle cascade de cascades, quelle cascade de cascades, quelle cascade de cascades (Ionesco, *La Cantatrice chauve*, 75–76).

За формою та звучанням такі мовленнєві акти викликають враження того, що персонажі твору просто виконують вправи з фонетики, вивчаючи звук [k], на що вказують часті повтори одного і того слова чи однієї фрази. Останнє висловлювання нагадує скоромовку із указаним звуком.

Слова “kakatoes” і “cacade” – вигадані, позбавлені семантичного значення і є простим сполученням букв. Проте за формою можна визначити певні граматичні ознаки кожного з цих слів. Це – іменники, судячи з уживання “cacades” із прикметником “quelle”. Крім того, “cacade” вжито як в однині, так і в множині, ніби це щось може змінити у висловлюванні. Реальними у висловлюваннях персонажів є лише прикметник “quelle” та іменник “cascade”.

Відмітимо, що характерною рисою такого комунікативного акту є постійне розширення головної фрази з кожною наступною реплікою. Якщо на початку це – одне слово, потім – словосполучення, то в останній можна простежити цілу фразу, що повинна була б виражати захоплення, на що вказує емоційне “quelle”. Зауважимо, що висловлювання комунікантів побудовані граматично коректно, проте їхній зміст утрачається з урахуванням того, що половина слів є вигаданою.

Іншим яскравим прикладом зведення комунікативного акту до простої фонетичної вправи чи підбору скоромовок, може слугувати такий ілюстративний матеріал:

Mme Martin. – Touche pas ta babouche!

M. Mrtin. – Bouge pas la babouche!

M. Smith. – Touche la mouche, mouche pas la touche.

Mme Martin. – La mouche bouge.

Mme Smith. – Mouche ta bouche.

M. Martin. – Mouche le chasse-mouche, mouche le chasse-mouche (Ionesco, *La Cantatrice chauve*, p. 77).

Речення-скоромовка може мати чітку граматичну форму, в якій навіть невідомі слова можна ідентифікувати за їхніми синтаксичними ролями, проте більшість з них являють собою лише буквосполучення:

Mme Martin. – Les cacaoyers des cacaoyères donnent pas des cacahuètes, donnent du cacao! Les cacaoyers des cacaoyères donnent pas des cacahuètes, donnent du cacao! Les cacaoyers des cacaoyères donnent pas des cacahuètes, donnent du cacao! (Ionesco, *La Cantatrice chauve*, p. 76–77)

Так, вигадані “cacaoyers”, “cacaoyères” і “cacahuètes” є іменниками, оскільки у реченні відіграють роль підмета, як перше слово, або додатків, як інші два.

Далі комунікація у франкомовному драматургічному дискурсі абсурдизму зводиться до звичайного переліку слів із певним звуком:

Mme Martin. – Bazar, Balzac, Bazaine!

M. Martin. – Bizarre, beaux-arts, baisers! (Ionesco, *La Cantatrice chauve*, р. 79)

А потім спілкування досягає найнижчого свого рівня, коли слів уже немає, а висловлювання комуніканта представляє набір звуків:

M. Smith. – A, c, i, o, u, a, c, i, o, u, a, c, i, o, u, i!

Mme Martin. – B, c, d, f, g, l, m, n, p, r, s, t, v, w, x, z! (Ionesco, *La Cantatrice chauve*, р. 79)

У такий спосіб франкомовним драматургам-абсурдистам вдається передати гостру проблему сучасного людства – проблему комунікації. У творах французького театру абсурду відображено складності комунікативного процесу між співрозмовниками та втрату людиною комунікативної навички як такої. Врешті спілкування зовсім деградує, набуваючи лише формального вигляду.

Наукові результати. Деградація процесу комунікації у франкомовному драматургічному дискурсі має місце тоді, коли комунікативний акт чи окреме висловлювання віднаходить лише своє формальне вираження. Міжособистісна інтеракція може мати лише форму діалогу, проте не містити комунікативного значення і призначення. Репліки персонажів французького театру абсурду набувають звучання прислів'їв, приказок чи скоромовок, проте позбавлені логічного змісту. На кінець, розмова французьких антигероїв зовсім утрачає ознаки чіткого та зрозумілого мовлення.

Висновки та подальші перспективи досліджень. Наша розвідка представила одну зі специфічних рис франкомовного драматургічного дискурсу абсурдизму – деградацію комунікації в ньому. Подальше дослідження надасть змогу виявити інші характерні ознаки, що притаманні лише цьому типу дискурсу, який є полем розгортання текстового концепту АНТИЛЮДИНА.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Безугла Л.Р.* Когнітивно-прагматичні характеристики імпліцитних смислів у німецькомовному дискурсі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови” / Лілія Ростиславівна Безугла; Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2009. – 40 с. 2. *Микитюк І.М.* Комунікативно-прагматичний аспект номінації-звертання в англomовному драматичному творі / Ірина Михайлівна Микитюк // Вісник Київськ. нац. лінг. ун-ту. – Серія “Філологія” / відп. ред. Ольга Петрівна Пророченко. – К., 2000. – Т. 3, № 2. – С. 119–124.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Ionesco E. *La cantatrice chauve* / Eugène Ionesco // Ionesco E. *La cantatrice chauve suivi de La leçon.* – P. : Gallimard, 1954. – P. 7–81.